

FRANC KRIŽNAR

Pasijonsko leto v bavarskem Oberammergauu

Po desetih letih spet več kot sto predstav zgodbe o Kristusu: vse od davnih let 1633/34 tokrat že 41. ali vsega skupaj 410 let. Pri nas, v Sloveniji, pa Škofjeloški pasijon vse od leta 1721 ...

Kot vse od 1634. leta vsakih deset let je bil v južnobavarski vasi Oberammergau leta 2010 že 41. spet na vrsti (*Kristusov Pasijon*). Po premieri (15. maj 2010) je bilo v njihovi osrednji prireditveni dvorani (*Passionsspielhaus/Pasijonsko gledališče*) vse do začetka oktobra (2010) na sporedu čez sto predstav (102). Pasijonska igra - križanje Jezusa - traja vsakič od 14.30. ure pa vse tja do 22.45 z vmesnim 3-urnim odmorom, kar je najmanj peturna igra (pet ur in pol). Kljub temu, da so cene vstopnic kar precej zaso-ljene (od 50 do 160 evrov), se očitno vrlim gledališčnikom iz Oberammergaua ni treba bati za občinstvo. Kajti za vsako predstavo je na razpolago skoraj 5000 sedežev (4740), vstopnice zanje pa prodajajo že leto dni prej; v tem primeru so jih že leta 2009. Moč pa jih je dobiti še tudi na sam dan prireditve. Na *Pasijonu* je nazadnje sodelovalo okrog tisoč izvajalcev pa še slaba tisočnja ostalih sodelavcev, pomagačev, varnostnikov, kontrolorjev, policistov, gasilcev, reševalcev in (drugega) medicinskega osebja ...; to pomeni,

da je v pripravih, igri, sceni, kostumografiji, glasbi ... udeležena cela vas, ki resda šteje nekaj čez 5000 prebivalcev. Na spisku igralcev, ki ga pripravijo in objavijo na veliko noč pred pričetkom *Pasijona*, pa so lahko samo tisti, ki so rojeni v Oberammergauu ali so s kom v taki in drugačni (zakonski) zvezi najmanj deset let ali prebivajo v vasi vsaj 20 let. Zadnjega Kristusa sta igrala v alternacijah študent Friderik Mayett in Andreas Richter, predstave pa vodila režiserja Christian Stückl in Stefan Hageneier, ki je bil obenem tudi dramaturg *Pasijona*. Vse glavne vloge (teh je 21!) so bile naštudirane dvojno, v alternacijah.

TRADICIJA, KI TRAJA STOLETJA ...

Leta 1633 so se prebivalci male nemške vasi, ki je danes zrasla v pravo pasijonsko "podjetje", zaobljubili, da bodo, če jih Bog reši kuge, vsakih deset let uprizorili *Kristusov pasijon*. Same priprave in izvedba vseh predstav so dandanes pravi šov. Vseskozi seveda

ni bilo tako, saj o vsem tem priča bogata fotografska razstava celotnega historiata *Pasijona*, v pisni in fotografski obliki (ko je bila fotografija šele izumljena), v zadnjem od doslej še vedno treh delujočih gledališč: prvega, manjšega na prostem, drugega večjega in že tudi pokritega do dandanašnjega pokritega, kjer pa je v sedanjih skoraj zimskih razmerah še vedno zelo mrzlo; npr. na premieri je bilo komaj + 1°C. Vendarle sedaj predstave lahko tečejo nemoteno, kljub morebitnemu dežju ali celo snegu, ki je v tem kraju in blizu slovitega zimskega središča Garmisch-Partenkirchen zelo pogost gost tudi še v pozni pomladi. Značilnost današnje moderne izvedbe, ki še vedno teče le ob naravni in umetni svetlobi, brez mikrofонов (torej gre za izredno akustični prireditveni prostor s pravokotnim tlorisom in tunelsko streho), zgodbe o trpljenju in smrti Jezusa Kristusa "prekinjajo" oz. spremljajo glasbene točke z živim orkestrom, zborom, (pevskimi) solisti in "tableaux vivants" (= žive, velike slike). Gre za čisto statične prizore nemega gledališča določenih motivov, v katerih sodelujejo skrbno oblečeni igralci. Vsaka slika pripoveduje že sama po sebi vsebino, ki ji je namenjena v celotni pasijonski kronologiji. Predstava teče večinoma v nemščini in deloma v hebrejščini, ves čas pa imamo pred seboj celotno besedilo (v nemščini in angleškem prevodu!): od Jezusovega prihoda v Jeruzalem, prek izdajstva Jude Iškarjota, sojenja, bičanja, križanja, Jezusove smrti (na križu) in seveda zaključnega vstajenja. Pomembno vlogo pri tem imata 48-članski mešani pevski zbor (s solistkami in solisti) in orkester. Tudi ta zasedba zbora izhaja iz ducata, dvanajstih Jezusovih apostolov, kar je v 48 glasovih zajeto z 12 soprani in alti, 12 tenorji in basi. Gre za žive glasbene vložke, ki jih je na samem posnetku, cedejki, za slabih 80 minut glasbe avtorjev Rochusa Dedlerja (1779-1822), Markusa Zwinka (roj. 1956) in zadnjega (sedanjega) dirigenta Michaela Bockleta. Zraven je še pred premiero izšla bogata slikovna (fotografska) monografija, DVD idr.

MNOŽIČNO ROMANJE IZ DESETLETJA V DESETLETJE POMENI ANGAŽMA CELOTNEGA KRAJA ...

Če so nekaj rekordov obiskov dosedanjih predstav *Pasijona* v Oberammergauu že dosegli in celo presegli (med 420.000 in 530.000 obiskovalcev na letni ravni), so jih več pričakovali lani, 2010. Četudi gre v večini primerov za množične evropske ekskurzije, zdaj verske, zdaj turistične narave, ki so organizirane v dva- do tridnevne pakete, je tudi aktualna gospodarska recesija letalskih prevozov napovedala "le" dobrih pol milijona obiskovalcev. Od Američanov, ki so njihovi redni gostje, jih je bilo lani nekaj manj. To pa je tudi že drugi del zgodbe, ki je v poslovnem smislu dovolj preračunljiva, organizirana in angažirana. Marsikdo v času uprizarjanja *Pasijona* pusti celo službo, da se lahko popolnoma posveti prireditvi. Tak je bil npr. 30-letni Frederik Mayet, ki je poleg glavne vloge (v alternaciji z Andeasom Richterjem) v (naslovni) vlogi Jezusa Kristusa prevzel tudi vlogo direktorja stikov z javnostmi. Oboje je opravil več kot zavidljivo. V znamenju *Pasijona* pa je bil tudi ves kraj. Podpisanemu je več kot mesec dni pred premiero uspelo dobiti nočitev le v kraju, 23 km oddaljenem od Oberammergaua, četudi je cela vas vsa polna hotelov, penzionov in drugih turističnih destinacij. Tukaj so še številne trgovinice in lokali, vse, kar je v Oberammergauu pod okriljem mogočne gotske cerkve sv. Petra in Pavla (v njej je v času predstav *Pasijona* razstavljeno prvo rokopisno ohranjeno besedilo iz Oberammergaua, ki so ga pred desetletji pri nas prvi citirali France Koblar, Niko Kuret, Josip Mantuani idr.), tako rekoč kot veliko "podjetje" živi za *Pasijon*. Ne samo specializirane trgovine s številnimi (in kvalitetnimi rezljanimi) spominki, prav vse je bilo odprto tudi ob sobotah in nedeljah; celo (več) lekarn. V odmoru je bilo v neposredni bližini gledališča težko dobiti prostor v lokalu, če le-ta ni bil preje rezerviran. Še več: mesto, vsi tisti, ki niso neposredno povezani s predstavo, so pokonci ob odprtih lokalih

in trgovinah še daleč po zadnjem in dolgem aplavzu v samem gledališču. Gre za res enormno "(gospodarsko) podjetje", ki se prav zaradi tega *Pasijona*, pa četudi le vsakih deset let, nenehno razcveta; vsem se vse izplača. Gre za pasijonsko kondicijo, ki jo neke znajo tržiti, od nje znajo živeti in seveda predvsem prodajati; v najbolj plemenitem pomenu te besede. Morda je tole "podjetje" v Oberammergauu v Nemčiji primerljivo komaj še z njihovim (nemškim) Wagnerjevim opernim festivalom v Bayreuthu; tam seveda vsako leto le po en mesec z mnogo manjšo dvorano za le nekaj tisoč obiskovalcev, pa zato veliko bolj ozko kulturno in še posebej glasbeno profilirano. Pri nas se mi ves čas ponuja primerjava z našim, slovenskim ...

... ŠKOFJELOŠKIM PASIJONOM

Zdaleč krajšo zgodovinsko tradicijo iz leta 1721 se ponaša povsem drugačna oblika *Pasijona* avtorja očeta kapucina Lovrenca Marušiča Štandreškega, saj gre v tem primeru za prvo slovensko dramsko besedilo, ki je jezikovno še vedno kombinirano z latinskim in nemškim jezikom. Gre za podoben (baročni) spektakel, ki je v procesijski obliki; za razliko od onega iz Oberammergaua, ki je statičen, gledališki. Tudi tradicija nemškega *Pasijona* je daljša, pri nas na Slovenskem pa ponovno obelodanjena komaj v zadnjih desetletjih. V obeh primerih gre za edinstvena spektakla, kjer je seveda še vedno v ospredju zgodba in gledališkost teksta, toda vendarle gre v obeh primerih za podobne ali skoraj enake namene: od vsega začetka je bila to liturgičnost, danes pa se ob vsej njeni tradiciji in spoštljivosti dodaja še marsikaj. To je umetnost, še več: več združenih umetnostnih disciplin skupaj, ki v neke vrste Wagnerjevem (novoromantičnem) kontekstu "Totalgesamtkunstwerk" dajejo možnosti množičnim izvedbam in priredbam. nadgradnji ali "update", kar je z zgodovinsko distanco več kot nujno. Kljub uporabi najsodobnejših (gledaliških) tehnologij tako pri enem kot pri

drugem *Pasijonu* so še vedno zanimive tako sveče kot bakle, monumentalne scenografske oblike, množični prizori pa naj bi vseskozi nadomeščali in stopnjevali krutost človeškega duha. Ta je od popolnega Kristusovega oskrunjenja pripeljala (človeštvo) vendarle do odrešenja, do zaključne *Aleluje* (te v Škofje-loškem *pasijonu* ni!). Če je bila v Škofji Loki v zadnjih letih (1999-2000 in 2009) v ospredju procesija, ki se tako kot v izvirnih starih časih vije po starodavnih škofjeloških ulicah in trgih in je njena privlačnost tako dnevne kot nočne narave (četudi se je v svojem izvoru *Pasijon* odvijal le podnevi, na veliki petek popoldne), lahko v nemškem *Pasijonu* zaradi njegove dolžine in po eni strani kar dovolj premetene (pre)dolge pavze med prvim in drugim delom vidimo oba tovrstna učinka. Kljub temu, da sem videl že kar nekaj *pasijonov* (ne pa vseh, ker jih je enostavno preveč; zato glej v okviru *Europassiona* še *pasijone* v Avstriji, Franciji, na Hrvaškem, v Italiji, na Madžarskem, drugod po Nemčiji, na Poljskem, v Švici itd.; nekaj podobnega, a vendarle v izvirne etnološke in etnografske namene obujen je čisto pravi *Pasijon*, ki se med Jelso in Hvarom dogaja v noči med velikim četrtkom in velikim petkom, torej v sami kulminaciji postnega časa na Hrvaškem; za ostalo glej še knjigo *Pasionska baština Hrvatske*), sta morda omenjena dva - v Oberammergauu in Škofji Loki - kar dovolj primerljiva. Seveda o kaki veliki (slovenski) "podjetnosti" še dolgo ne bomo mogli govoriti, kaj šele doseči podobnih gospodarskih oz. ekonomskih učinkov. Tudi oba kraja dogodkov nista primerljiva: tam (velika) nemška vas (z nekaj več kot 5000 prebivalci), tukaj občinsko središče z nekaj manj kot dvajset tisoč prebivalcev; tam izvirna (nemška) natančnost (ki pa ni več čisto taka, kot je bila še pred desetletji, kar priznavajo celo Nemci sami; op. p.!), tukaj (v Škofji Loki) pregovorna improvizacija; tam spet tisočletna in neprekinjena ideološkost Katoliške cerkve, tukaj (v Sloveniji) dolgoletna odsotnost in celo prepoved tovrstnih aktivnosti. Še bi lahko naštevali in primerjali, prištevali in odštevali,

ampak zakaj? Saj gre vendarle za umetnost, gledališče, za (ne)verski baročni spektakel, za katerega lahko ugotovimo, da vsakdo nekaj najde v njem, ali pač?

OBERAMMERGAU 2010

Ta je v času *Pasijona*, kot se radi pošalijo sami domačini, "hipijevska vas". Kajti vsi moški v oberammergauskem *Pasijonu* si puščajo rasti lase in brado, kar spravlja njihove frizerje tako rekoč ob delo. Eden od njih je npr. svoj salon (lani) odprl šele v nedeljo, 3. oktobra popoldne (ko je bilo konec lanskih več kot sto predstav v Oberammergauu): "(...) Prihajali so v trumah in vsak dan smo garali od desetih dopoldne do desetih zvečer ...". Torej po eni strani bogastvo iz naslova turistične in preostale obrtne ponudbe, na drugi strani spet sama revščina. Ali ni to morda še izza časov črno-belega baroka: hitro-počasi, svetlo-temno, lepo-grdo, ...? V poslovnem jeziku so lani znova naračunali 25 milijonov evrov dobička. To pa je "podjetje", ki bi mu lahko zavidali ne le v recesijskih časih, ampak tudi sicer. V Oberammergauu živijo različne (verske) skupnosti (tudi) zaradi *Pasijona* v izjemnem sožitju: Juda je bil protestant, tam so bili še muslimani, judje itd. Čeprav so v srednjem veku pasijonske igre podpihivale protijudovsko propagando in je bilo neposredno po koncu nacizma v igri veliko razprav o protijudovskem razpoloženju. Kot je razložil režiser postavitev *Pasijona* (v letih 1990, 2000 in 2010) **Christian Stückl** (poklicno deluje kot režiser v münchenskem *Ljudskem gledališču*, režira še

drugod po Nemčiji in Avstriji, je nagrajenec in član *Bavarske akademije lepih umetnosti*) razlaga, so predlani (2009) rabini iz ameriškega judovskega odbora prišli v Oberammergau in z njim ter s katoliškimi strokovnjaki razpravljali o igri: "(...) Takšne izmenjave mnenj so pomembne in pomagajo izboljšati uprizoritev, ki je v nemščini ...". Tako je po prepričanju druge strani (Judov) odgovornost za križanje Jezusa Kristusa porazdeljena med *Poncijem Pilatom* in judovskimi velikimi duhovniki. Igralci in neposredni izvajalci so k temu dodali še: "(...) Če sodeluješ v igri, seveda postaneš nekoliko bolj veren, saj veliko časa porabimo za proučevanje teologije in branje Svetega pisma. ... Najhuje pa si je spet pustiti rasti brado. Takoj, ko je bilo konec nastopov, smo se je znebili ..."

Oberammergauski spektakel je že od nekdaj dogodek, ki ga ne gre zamuditi. Obstajajo zgodbe o tem, kako je ekscentrični bavarski kralj Ludvik II. (1845-1886) vsem igralcem v predstavi – razen "*Judežu*" - razdelil srebrne žlice. Malo manj bleščeč je spomin, da je bil med gosti nekoč tudi Adolf Hitler (1889-1945), sicer pa sta *omenjeni* *Pasijon* med drugimi obiskala še bivši nemški kancler Konrad Adenauer (1876-1967) in sedanji papež in nekdanji (nemški) kardinal Joseph Ratzinger (roj. 1927). Lani na premieri ni bilo Angele Merkel, trenutne (zvezne) kanclerke kljub temu pa sta se neposredno (ampak samo iz Münchna, torej z deželnega bavarskega naslova) pripeljali v Oberammergau dve črni nemški limuzini BMW in Mercedes; torej z münchenskimi in ne z berlinskimi (državnimi) registracijami.